

še nobene narodne svoje zavednosti. Gaj sam jih je moral kmalu izključiti iz svojega programa. Srbi so se nekaj let poprej pod Črnim Jurijem začasno osvobodili Turkov in so sedaj ljubosumno čuvali svojo narodnost, boječ se, da ne bi prišla sedaj od severa od strani Nemcev in katoliškega kulturnega vpliva nova nevarnost za njihovo narodno individualnost. Dubrovnik v južni Dalmaciji je še pomnil cvetoče dneve svoje kulture in se ni maral podati vplivu Hrvaške. Dubrovniški pisatelji niti niso marali sprejeti nove Gajeve pisave. Slovenci so bili še popolnoma neprebujeni in se niti med sabo niso mogli zedinili za skupno pisavo. Tem manj so bili

MADAME CURIE
najditeljica radija

razpoloženi, da bi se ne samo v pisavi, ampak tudi v jeziku in v političnem stremljenju združili z drugimi Jugoslovani. V resnici so se Slovenci po nekotikem omahovanju in bojih odcepili od Ilircev in ustanovili svoj književni jezik. Faktično je mogel torej Gaj računati samo na kraljestvo Hrvaško.

Toda tudi tu je imel mnogo nasprotnikov. Prvi so bili stari konservativni možje, ki se niso mogli lahko pogoditi z novimi idejami, zlasti če so se jim predstavljale v obliki šumnih „Proglasov“, bombastičnih ôd in popolnoma nemogočih znanstvenih obdelavanj staroslovanske in ilirske zgodovine. Na treznega človeka sedanje dobe, tudi ako še tako simpatizira z ilirskim gibanjem, ne morejo spisi

Gaja narediti nobenega ugodnega vtisa. Tako burna frazeologija in tako brezpomembna vsebina se najde težko pri kakšnem drugem pisatelju. Izvajanja našega Trstenjaka, Poženčana, M. Majarja itd. so včasih zabavna vsled svoje naivnosti ali pa narede semtertja neprisiljena pretiravanja vtis presrčne komike. Pri Gaju ni ne enega, ne drugega, ampak samo viharna frazeologija, ki odbija. Slog in način njegovega pisateljevanja mora pri sedanjem kritiku že a priori vzbuditi sum proti njegovi osebnosti. Moremo si torej misliti, da je bilo mnogo drugače poštenih in treznih mož, ki se niso dali pridobiti od takega načina dokazovanja.

Med njegovimi nasprotniki so bili brez dvoma tudi čistokrvni madžaroni, ki so videli v probujenju hrvaške narodne ideje glavnega nasprotnika madžarskemu imperializmu in madžarski narodnostni ideji.

Dalje so se našli med njegovimi nasprotniki tudi možje duhovniki, ki so mu nasprotovali s strogo verskega stališča, ker so videli v njegovem srbofilstvu nevarnost za hrvaško katoličanstvo. Ti nasprotniki so imeli s svojega stališča popolnoma prav. Zmaga Gajevega „ilirizma“ bi pomenila popolno abdikacijo pozitivnega krščanstva sploh, bodisi katoliške ali pravoslavne oblike. Gaj ni čisto nič razločeval med politično in dogmatično toleranco. Politična in državljanska toleranca v najširjem obsegu je večkrat ne samo „minus malum“, ampak naravnost zahteva naravne pravičnosti; dogmatične tolerance pa ne more priznati nobeno veroizpovedanje, ako noče s tem podpisati svoje smrtne obsodbe. Gaj pa ne samo, da premalo razločuje med obema tolerancama, — stroge definicije sploh niso bile po njegovem duhu in okusu — ampak celo izrečno govori tako, da moramo iz njegovih besed sklepati, da se je zavzemal tudi za versko toleranco na dogmatičnem polju. Mora se zdeti celo čudno, da ni izzval od katoliške strani hujšega odpora. Saj so bili ravno katoliški škofje in duhovščina najboljši podpiratelji ilirizma.

O Vrhovcu smo že govorili. On je storil za hrvaško narodnost toliko, da ga lahko imenujemo duševnega očeta hrvaškega narodnega preporoda. Njegov naslednik nadškof in kardinal Havlik je podpiral z vsemi silami narodno gibanje, izdal pred volitvami okrožnico na duhovščino, kako naj vpliva na volilce, odprl semenišče nastežaj ilirski ideji in se sploh eksponiral tako, da je imel raditega celo občutljive neprijetnosti z dunajsko vlado. Med sotrudniki „Novin“ in „Danice“ najdemo kmalu tudi imena duhovnikov. Ako so pa posamezni duhovniki imeli z verskega stališča svoje pomisleke, so bili popolnoma opravičeni.

Bili so tudi taki nasprotniki, ki so videli v Gaju orodje Dunaja in germanizatorske avstrijske višje